

Den svenska juridikens uppblomstring i 1600-talets politiska, kulturella och religiösa stormaktssamhälle (Rozkwit jurysprudencki szwedzkiej w siedemnastowiecznym okresie politycznej, kulturowej i religijnej wielkości), Stockholm 1984, ss. 323, Institut för Rätts-historiska Forskning, pod red. G. Inger, Ser. 2 Rättshistoriska Studier Bd 9.

Omawiane dzieło jest zbiorem trzynastu referatów, które wygłoszone zostały w dniach 18-20 IV 1983 r. w Uppsali na wspólnym szwedzko-fińskim sympozjum historyczno-prawnym. Było one poświęcone życiu kulturalnemu państwa szwedzkiego w XVII w., z położeniem głównego nacisku na rolę i znaczenie w tym procesie jurysprudencki. Celem tego interdyscyplinarnego spotkania (obok historyków wzięli w nim udział także historycy kultury, sztuki i teologowie) było określenie linii rozwoju jurysprudencki szwedzkiej, następnie ukazanie jej miejsca w kulturze szwedzkiej tamtego okresu oraz roli, jaką odegrała ona w dziele kształtowania społeczeństwa szwedzkiego czasów nowożytnych. To przekrojowe i syntetyczne ujęcie najważniejszego w tym procesie XVII w. wymagało od autorów poszczególnych wystąpień spojrzenia z szerszej perspektywy XVI i XVII w. Z podobnych względów sympozjum to zgromadziło na wspólnym spotkaniu badaczy szwedzkich i fińskich; XVII w. bowiem był stuleciem, które odegrało zasadniczą rolę w kształtowaniu obu narodów i społeczeństw, znajdujących się na przestrzeni długiego czasu (XII-XIX w.) w jednolitym związku państwowym. Od strony metodologicznej założono, że przedmiotem zainteresowania uczestniczących w spotkaniu badaczy będą te kwestie z życia społecznego i politycznego monarchii szwedzko-fińskiej, w których swój wybitny udział posiadały prawo i myśl prawnicza. Rola prawa pojmowana jest w zbiorze jako swego rodzaju instrument dokonywania przebudowy państwa oraz jako nauka stanowiąca odrębną gałąź kultury narodowej Szwecji. Badanie bowiem procesów związanych z przemianami społeczeństwa szwedzkiego XVII w. dokonywane jest z jednej strony poprzez akt prawny, określenie jego roli i znaczenia, zwłaszcza konsekwencji prawnohistorycznych czy też społecznych, z drugiej zaś przez istotę i treść, jak też funkcje ówczesnej doktryny prawnohistorycznej.

W omawianym dziele znajdują się artykuły poruszające wiele kwestii niezbyt znanych w Polsce, a szczególnie interesujących dla historyków prawa i ustroju, które dotyczą dziejów jurysprudencki szwedzkiej oraz prawa szwedzkiego w XVII w. Na szczególną uwagę z punktu widzenia jurydycznego zasługuje kilka tekstów. N. Runeby poświęcił swoje wystąpienie koncepcji praw fundamentalnych w Szwecji (s. 67-82). Koncepcja ta znana była już w Szwecji w połowie XVII w., a praktycznie, mimo że pojęcie *lex fundamentalis* nie było stosowane, funkcję ich spełniało już w XVI w. wiele aktów prawnych (np. testament polityczny Gustawa Wazy z 1560 r.), mających dla losów państwa zasadniczy charakter. Autor wskazał nie tylko na genezę praw fundamentalnych w Szwecji, ale dokonał także analizy warunków politycznych sprzyjających ich pojawieniu się jako kategorii praw, które po wojnach wewnętrznych XVI w. lepiej zabezpieczałyby porządek w kraju: podkreślił także szwedzkie odrębności w stosunku do wzorów europejskich. Z kolei S. Jägerskiöld poświęcił swoje wystąpienie organizacji wymiaru sprawiedliwości, ukazując na podstawie bogatego materiału archiwalnego proces jego powstawania oraz spory związane z jego kształtowaniem. W dalszej części omówił okoliczności tworzenia kodeksów szwedzkich, co ostatecznie ukończono zostało w 1734 r.

Artykuł H. Ylikangasa dotyczył rywalizacji na gruncie szwedzkiej juryspru-

dencji systemów prawa natury i prawa rzymskiego (s. 145 - 160). Prawo rzymskie pojawiło się w Szwecji w okresie wojny trzydziestoletniej (po 1632 r.) jako rezultat bliższych kontaktów tego kraju z kontynentem. Recepcja prawa rzymskiego spotkała się jednak wkrótce ze sprzeciwem, ze względu na stosowanie go przez oligarchię magnacką, rządzącą w czasach małoletności Krystyny i Karola XI jako pomocniczego źródła prawa, co pozwalało jej kształtować korzystną dla siebie politykę wewnętrzną. Sytuacja uległa zmianie w latach osiemdziesiątych. Karol XI, wprowadzając w Szwecji absolutyzm, działania swe oparł nie tylko na grupie niższej szlachty i prawników różnych stanów, skupionych wokół dworu, tym samym eliminując magnaterię, ale zakazał także stosowania obcego prawa, rodzimemu zaś nadał ścisłą interpretację.

Kolejny z interesujących tekstów poświęcony został próbom systematyki w szwedzko-fińskiej literaturze prawnej XVII stulecia. Autor referatu, L. Björne (s. 161 - 174), dokonał tego omawiając dzieła J. Locceniusa (1590 - 1677), C. Rålamba (162 - 1698) i C. Klöota (1612 - 1690). Dawne prawo szwedzkie miało charakter kazuistyczny. Inspiracji dla dokonania systematyki prawa szwedzkiego dostarczyły trzy źródła: jurysprudencja (Francja, Niemcy), próby ułożenia podręczników prawa narodowego (np. H. Grocjuusz: *Indeiding tot de Hollandsche Recht-Geleerte*, 1631) oraz próby systematyki prawa naturalnego w wersji zaprezentowanej przez Grocjusza w *De jure belli ac pacis libri tres* (1625). Znalazły one swe odzwierciedlenie w dziełach szwedzkich systematyków.

Ciekawe są dwa artykuły poświęcone kwestiom doktryny szwedzkiego prawa karnego oraz rozwojowi szwedzkiego prawa procesowego. B. H. Lindberg (s. 275 - 302) dokonał z jednej strony zbadania powiązań myśli późnoscholastycznej, która wpłynęła na doktrynę prawa karnego w czasach baroku z koncepcjami wybitnych prawników szwedzkich (D. Nehrmanna, A. Gylle, J. Wallrave), ustalając związki pomiędzy jurysprudencją szwedzką a kontynentalną, głównie niemiecką (B. Carpzow, P. Farinarius, F. von Böhmer), z drugiej strony ukazał bliżej praktyczną realizację doktryny szwedzkiego prawa karnego. Z kolei przedmiotem głównych rozważań G. Ingera (s. 303 - 323) stała się instytucja *confessio*, czołowego środka dowodowego w kościelnych i świeckich procedurach na kontynencie, ale także w prawie szwedzkim. Znaczenie „przyznania”, zdaniem autora, wynikało z sakralnej wartości spowiedzi oraz z rozwoju formalnej teorii dowodowej, mimo że niektóre sposoby jego uzyskania (tortury) budziły zastrzeżenia. G. Inger zajął się bliżej Szwecją, w której już w XVII w. zaakceptowano tę teorię, wraz z którą nie bez zastrzeżeń także *confessio* uznane zostało za pełny środek dowodowy.

Przedmiotem rozważań innego autora, Y. Blomstedta (s. 261 - 274), stały się dzieje jurysprudencji w siedemnastowiecznej Finlandii. Niewątpliwy wpływ na to miało powstanie uniwersytetu w Åbo (Turku) w 1640 r., na którym wkrótce został utworzony także fakultet prawniczy. Autor zaprezentował również postacie wybitnych prawników szwedzko-fińskich: J. C. Dalekarlusa-Stierhööka, M. Wexoniusa-Gylenstälpe'a, J. Gartziusa, J. Chronandera. Następnie podjął próbę określenia struktury i rozwoju myśli prawniczej w siedemnastowiecznej Finlandii.

Warte jest również odnotowania zamieszczenie dwóch artykułów poświęconych konkretnym przedstawicielom jurysprudencji. Tekst S. Ströholma (s. 83 - 96) jest związany z czterystoletnim urodzin słynnego holenderskiego jurysty, znanego ze swych bliskich związków ze Szwecją, H. Grocjusza. Drugi natomiast (R. Lindborg, s. 97 - 144) poświęcony został postaci jednego z wybitniejszych przedstawicieli doktryny prawa natury na gruncie szwedzkim, J. Schefferesa (1621 - 1679), humanisty pochodzącego ze Strassburga, jednego z wielu, którzy trafili do Szwecji za mecenatu Krystyny.

Pozostałe teksty, wprawdzie blisko związane z zagadnieniami prawnymi, mają jednak swój punkt ciężkości zdecydowanie przesunięty na zagadnienia z historii

politycznej czy też społecznej: związek jurysprudence z przemianami społecznymi na wsi szwedzkiej w XVII w. (M. Revera, s. 11 - 46), prawno-ustrojowe aspekty reformacji szwedzkiej (I. Montgomery, s. 47 - 66 i M. Parvio, s. 247 - 263) czy też pochodzący z kręgu kultury artykuł A. Elleniusa poświęcony wyobrażeniu pojęcia jurysprudence w ikonografii szwedzkiej okresu mocarstwowości (s. 175 - 216).

Próbując dokonać krótkiego podsumowania, wypada podkreślić, że omawiana pozycja *Den svenska juridikens uppblomstring i 1600-talets politiska, kulturella och religiösa stormaktssamhälle* w wybrany i przystępny, ale reprezentatywny i fachowy sposób stara się ująć kwestie znane z reguły jedynie wąskiemu gronu specjalistów. Zebranie przedstawionych artykułów w jednym, konkretnym zbiorze daje szansę dotarcia z zawartymi w nich problemami do szerszego kręgu badaczy na świecie. Jest to więc dzieło pod każdym względem ważne, którego podstawowa wartość sprowadza się do próby stworzenia roboczej syntezy wybranego zagadnienia, które podporządkowane zostało interesująco sformułowanej idei.

DARIUSZ MAKIŁŁA (Toruń)

Hans Hattenhauer, G. Landwehr (Hrsg.), *Das nachfriederizianische Preußen 1786 - 1806. Rechtshistorisches Kolloquium 11. - 13. Juni 1987. Christian-Alberts-Universität zu Kiel*. C. F. Müller Juristischer Verlag, Heidelberg 1988, ss. 413.

Podjęcie w ostatnich latach szerszych badań nad dziejami Prus postfryderycjańskich znajduje uzasadnienie w tym, że w odróżnieniu od epoki Fryderyka II czasy od jego śmierci aż do klęski Prus w wojnie z napoleońską Francją traktowane jako dwudziestolecie ogólnego regresu i reakcji leżały na uboczu zainteresowań historiografii. Również historycy prawa nie zajmowali się dotąd bliżej okresem między wydaniem Landrechtu pruskiego z 1794 r. a reformami Steina-Hardenberga, także i z powodu braku dostępu do archiwaliów z tego zakresu. Dopiero udostępnienie w 1984 r. przez stronę wschodnioniemiecką zasobów Centralnego Archiwum Państwowego w Merseburgu stało się impulsem do podjęcia bardziej systematycznych badań źródłowych nad dziejami ustroju i prawa Prus tego okresu. Pierwsze efekty tych prac zostały przedstawione w czasie zorganizowanego na uniwersytecie kilońskim w czerwcu 1987 r. kolokwium naukowego nt. dziejów Prus „postfryderycjańskich”, z którego materiały zostały obecnie wydane przez H. Hattenhauera i G. Landwehra.

Zamieszczone w zbiorze materiały zostały podzielone na cztery grupy tematyczne. W grupie pierwszej, niejako „z obrzeża” historii samych Prus, znalazły się dwa opracowania. D. Jenkins w studium *The State of English Law in the Eighteenth Century* zawarł wielce interesujące dla historyków prawa kontynentalnego dane o kształtowaniu się w drugiej połowie XVIII w. podstaw — zarówno od strony nauki prawa (Blackstone), jak i praktyki orzecznictwa (lord Mansfield) — przyszłej, realizowanej już w następnym stuleciu, reformy prawa angielskiego. Natomiast W. Brauner z Wiednia zajął się przejawami nierówności stanowej w postanowieniach kodeksu cywilnego austriackiego (ABGB) z 1811 r., mimo iż formalnie deklarował on zasady „powszechności” praw cywilnych. W drugiej grupie tematycznej, zatytułowanej *Ustawodawstwo*, Hans Hattenhauer, wybitny znawca Landrechtu i autor jego najnowszej edycji, w rozprawie *Preußens Richter und das Gesetz (1786 - 1814)* analizuje na podstawie postanowień reformy sądowej